

Krzysztof Piotr Sawicki*

Kształtowanie się postaw obywatelskich na Litwie

Od 1989 r. w krajach Europy Środkowo-Wschodniej¹: Polsce, Węgrzech, Czechach, Słowacji, Rumunii, Bułgarii, Mołdawii, Ukrainie, Białorusi, Estonii, Łotwie oraz Litwie dokonała się transformacja, która charakteryzowała się modyfikacjami w sferze gospodarczej, politycznej i społecznej. Wiązały się one ze zmianami zachodzącymi na arenie europejskiej, głównie z rozpadem ZSRR i likwidacją systemu państw satelickich². Transformacja stanowiła wielkie wyzwanie, a jej postępy związane były z gotowością społeczeństw tych krajów do zmian i akceptacji jej kosztów. Dokonane w latach 90. XX w. reformy zachwiały gospodarkami tych państw, niedostosowanymi do warunków rynkowych, a od społeczeństw wymagały poświęcenia³.

Procesy transformacji systemowej, choć przebiegają z różnym natężeniem w każdym z państw, oddziałują na praktycznie wszystkie sfery życia społeczne-

* Dr Krzysztof Piotr Sawicki, Gimnazjum nr 6 w Elblągu.

¹ Europa Środkowo-Wschodnia (CEE – *Central and Ekstern Europe*) – region, który obejmuje: a) państwa Grupy Wyszehradzkiej – Polska, Czechy, Słowacja; b) państwa nadbałtyckie odłączone od ZSRR: Litwa, Łotwa, Estonia; c) państwa powstałe z dawnej Jugosławii: Słowenia, Chorwacja, Hercegowina, Serbia, Czarnogóra, Macedonia; d) pozostałe kraje bałkańskie: Albania, Bułgaria, Rumunia. O. Halecki, *Historia Europy – jej granice i podziały*, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 2002. Używane są również definicje CEE odnoszące pojęcie Europy Środkowo-Wschodniej do tych krajów postsocjalistycznych, które dokonały transformacji i zostały przyjęte do Unii Europejskiej po 2004 r. – Estonii, Łotwy, Litwy, Polski, Czech, Słowacji, Węgier, Rumunii i Bułgarii. Rocznik „Europa Środkowo-Wschodnia”, ISP PAN, Warszawa; „CIA Word Factbook 2007”.

² W. Sokół, *Transformacja ustrojowa w państwach Europy Środkowej i Wschodniej – próba bilansu*, [w:] W. Sokół, M. Żmigrodzki (red.), *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, Lublin 2005, s. 16–17.

³ E. Cziomer, L. W. Zyblikiewicz, *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2006, s. 357–362.

go: politykę, gospodarkę, postawy i zachowania ludzi, rozmaicie definiowanych grup oraz zmieniają świadomość całych społeczeństw. Problemy, które niesie ze sobą globalizacja – niezależnie od szans z nią związanych – nałożyły się w państwach postsocjalistycznych na procesy transformacyjne⁴.

Po 1989 r. jednym z trzech podstawowych celów transformacji w krajach Europy Środkowej i Wschodniej było – oprócz wprowadzenia wolności, systemu demokracji i państwa prawa oraz gospodarki rynkowej – stworzenie społeczeństwa obywatelskiego. W przeciwieństwie do sukcesów w implementacji demokracji i gospodarki rynkowej większe trudności zdają się pojawiać w obszarze rozwoju społeczeństwa obywatelskiego⁵.

Definiując pojęcie „społeczeństwo obywatelskie”, należy określić, czym jest zbiorowość i społeczeństwo. Zbiorowość to ludzie żyjący na określonym obszarze, których łączą bardziej lub mniej trwałe stosunki i więzi społeczne. Jeżeli tworzą one w miarę uporządkowany oraz kompletny system oddziaływań społecznych, wówczas zbiorowość można nazwać społecznością. Społeczeństwo to duża, wyraźnie wyodrębniona społeczność, która stanowi pewien zamknięty układ posiadający wyspecjalizowane instytucje różnego typu (ekonomiczne, polityczne, kulturowe itp.) integrujące mniejsze społeczności i zbiorowości wchodzące w jej skład⁶.

Natomiast społeczeństwo obywatelskie (cywilne) to takie, w którym działalność różnego typu instytucji, organizacji, związków i stowarzyszeń niezależnych od państwa jest podstawą samodzielnego rozwoju obywateli oraz stanowi wyraz ich osobistej aktywności.

Istnieje wiele określeń terminu „społeczeństwo obywatelskie”. Można go rozumieć między innymi jako przestrzeń między rodziną, państwem i rynkiem, w której działają oddolne organizacje społeczne. W tej przestrzeni obywatele prowadzą wolną debatę zmierzającą do wypracowania rozwiązań społecznych, które można następnie traktować jako dobro wspólne. Organizacje społeczeństwa obywatelskiego są uznawane za najlepsze podłoże rozwoju współczesnej demokracji. Stanowią one nie tylko wzmocnienie i urzeczywistnienie prawa obywateli do uczestnictwa w życiu publicznym, ale również umożliwiają właściwe wypełnianie ról społecznych oraz samorealizację we wszystkich sferach życia. Państwo konstytucyjne i praworządne powinno dopełniać społeczeństwo

⁴ G. W. Kołodko, *Globalizacja a perspektywy rozwoju krajów postsocjalistycznych*, Toruń 2001.

⁵ S. Raabe, *Transformacja i społeczeństwo obywatelskie w Polsce. Kościół jako sojusznik społeczeństwa obywatelskiego*, „Raporty Fundacji Konrada Adenauera”, Fundacja Konrada Adenauera, 2008, nr 9, s. 4–6.

⁶ J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1965, s. 220–222.

obywatelskie poprzez gwarantowanie mu podstawowych praw: własności, wolności i równości wobec prawa⁷.

Zgodnie z definicją socjologa z Heidelbergu, Helmuta Anheiera, pod pojęciem „społeczeństwa obywatelskiego” rozumie się sferę instytucji, organizacji, zrzeszeń oraz ich nastawienia wobec wartości, znajdującą się pomiędzy rodziną z jednej strony a państwem i rynkiem z drugiej, powiązaną szeregiem zasad, w ramach której ludzie dobrowolnie działają w duchu dobra ogólnego⁸.

Berliński politolog Herfried Münkler stwierdza, że społeczeństwo obywatelskie *to organ kompensujący efekty dynamiki rozwoju rynku i państwa*, który uzupełnia zasadę legalizmu i władzy politycznej w sferze państwa i maksymalizację korzyści w sferze gospodarki dzięki społeczeństwu dobremu pod względem obyczajów i zorientowanemu na dobro ogółu życia obywateli, które nie może być tworzone przez państwo dzięki zastosowaniu środków przymusu ani być zrealizowane przez gospodarkę kierującą się zasadami konkurencji⁹. Rozwój społeczeństwa obywatelskiego jest stymulowany przez dwie siły; z jednej strony siłą zewnętrzną, którą jest intensywność przemian politycznych i rynkowych, a z drugiej strony wewnętrzną, którą jest etyczna postawa osób chcących wnosić

⁷ <http://www.mpips.gov.pl/spoleczenstwo-obywatelskie/> (dostęp: 1.10.2012).

⁸ H. Anheier: *Civil Society. Measurement and Policy Dialogues*, Londyn 2004, s. 22. Stan społeczno-naukowej dyskusji obejmującej materiał empiryczny i krytyczną ocenę znajdziemy m.in. w publikacji wydanej przez A. Kleina, *Zivilgesellschaft und Sozialkapital. Herausforderungen politischer und sozialer Integration* (seria wyd. *Bürgergesellschaft und Demokratie*, t. 14), Wiesbaden 2004; z amerykańskiego punktu widzenia interesujące jest również: F. Fukuyama, *Der große Aufbruch. Wie unsere Gesellschaft eine neue Ordnung erfindet*, Wiedeń 2000 (polskie wydanie: *Wielki wstrząs. Natura ludzka a odbudowa porządku społecznego*, Warszawa 2000). Francis Fukuyama prezentuje tezę, że problemy społeczne powstające wskutek przejścia do społeczeństwa informacyjnego mogą być rozwiązane przez społeczeństwa poprzez stworzenie nowych norm. Wychodzi on przy tym z założenia, że tylko te społeczeństwa, które posiadają dostateczny kapitał społeczny, będą w stanie stworzyć koncepcję nowego porządku. Przez pojęcie „kapitału społecznego” należy rozumieć całokształt nieformalnych i formalnych norm, które są uznawane przez członków danego społeczeństwa, aby zapewnić ich efektywną wzajemną kooperację. Wysoki poziom kapitału społecznego jest często związany z niskim poziomem przestępczości i gotowością do angażowania się na rzecz społeczeństwa. (Ibidem, s. 31–36, s. 329–334, s. 368–372). Odnosnie do ważności społeczeństwa obywatelskiego w europejskim systemie wielopoziomowym: M. Knodt, B. Finke (wyd.), *Europäische Zivilgesellschaft. Konzepte, Akteure; Strategien* (seria wyd. *Bürgergesellschaft und Demokratie*, t. 18), Wiesbaden 2005. Ibidem, *Gesine Fuchs: Europäisierung der Zivilgesellschaft...: die polnischen Frauenbewegung. Zur Rolle von zivilgesellschaftlichen Organisationen in der Entwicklungspolitik*, zob. B. Kuhn, *Entwicklungspolitik zwischen Markt und Staat*, Frankfurt n. M. 2005.

⁹ H. Münkler, *Was bewegt die Zivilgesellschaft, und wohin führt das?* Wykład dla fundacji VW-Stiftung, Hannover 21.03.2006, www.hannover.de/data/download/gesundheits/soziales/s/M_nklerVortrag.pdf.

swój wkład do dobrego współżycia społecznego, przy czym uwaga i uznanie są dodatkowymi elementami napędzającymi.

Idea społeczeństwa obywatelskiego sięga starożytności, a za jej prekursora uważa się Arystotelesa, dla którego najwyższym wyrazem istnienia społeczeństwa obywatelskiego było utworzenie państwa (*polis*). Człowiek jako istota społeczna (*politikon zoon*) nie może żyć poza nim, gdyż tylko w państwie może urzeczywistnić się jego społeczna natura. U Cycerona to synonim państwa, a zwłaszcza „cywilizowanego” i przestrzegającego prawa oraz społeczeństwa żyjącego w tym państwie, szanującego jego instytucje i przestrzegającego jego praw¹⁰.

Do tej koncepcji nawiązywali myśliciele epoki oświecenia. Immanuel Kant używał określenia *Die bürgerliche Gesellschaft*, co oznaczało dosłownie „społeczeństwo obywatelskie” (*der Bürger* – obywatel), bądź społeczeństwo burżuazyjne, zamożnych mieszczan. Jean Jacques Rousseau ideę społeczeństwa obywatelskiego wyrażał w teorii suwerenności ludu i woli powszechnej. Georg Wilhelm Friedrich Hegel ukształtował współczesne pojęcie „społeczeństwa obywatelskiego” jako systemów: realizacji celów indywidualnych i grupowych w produkcji i wymianie rynkowej; praw wolnych obywateli, których podstawą jest własność prywatna i rynek; opieki, do którego należy rodzina, publiczne instytucje opiekuńcze, zrzeszenia samorządowe. Termin ten dotyczył całości kształtu stosunków społecznych i gospodarczych (a także odpowiadających im instytucji), które kształtują się bez udziału państwa¹¹. Rozpowszechniany był przez innych filozofów, także przez Karola Marksa¹², który zredukował heglowskie pojęcie „społeczeństwa obywatelskiego” do stosunków ekonomicznych (własność i wymiana rynkowa). Termin ten nie był używany (zastąpiony przez nazwę „społeczeństwo”) i powrócił do języka politycznego w latach 80. i 90. XX w. – w okresie odrodzenia i kształtowania się nowoczesnej myśli liberalnej socjaldemokratycznej i socjalistycznej. Według nich społeczeństwo obywatelskie oparte ma być na sieci niezależnych od władzy publicznej i samodzielnie tworzonych przez obywateli organizacji o różnym charakterze¹³. Istotnym składnikiem takiego społeczeństwa jest samorząd. Obywatele, jednocząc się w społeczeństwie obywatelskim, zaspokajają potrzeby indywidualne i grupowe.

¹⁰ A. Antoszewski, R. Herbert (red.), *Leksykon politologii*, Wrocław 2000, s. 546–547; A. Andruszkiewicz (red.), *Słownik filozoficzny*, Warszawa 2004; A. Meywood, *Politologia*, Warszawa 2011, s. 84–107; T. Żyro, *Wstęp do politologii*, Warszawa 2004, s. 115–134.

¹¹ Ibidem, s. 547–548.

¹² P. Winczorek, *Wstęp do nauki o państwie*, Warszawa 2000, s. 117.

¹³ Ibidem.

Spółeczeństwo rozumiane w taki sposób tworzy most, który stanowi kompromis między państwem a społeczeństwem i jednostką.

Podkreślano w oświeceniach konieczność samoorganizowania się obywateli i ograniczenia wpływu państwa na ich życie¹⁴. Społeczeństwa obywatelskie w dzisiejszej formie zaczęły kształtować się na przełomie lat 80. i 90. XX w., kiedy rozpadał się system tzw. demokracji ludowej (społeczeństwo zamknięte). Powstały na gruncie walki opozycji z władzą komunistyczną. Społeczeństwo obywatelskie jest cywilne, natomiast państwo rozumiane jest jako społeczeństwo polityczne. To ostatnie to nic innego jak struktura władzy publicznej. Ideą społeczeństwa obywatelskiego jest to, że jego członkowie dysponują własnymi środkami utrzymania oraz w miarę zaspokajania swoich potrzeb samodzielnie się organizują.

Za społeczeństwo obywatelskie uznaje się współcześnie takie, w którym:

- suwerenem władzy jest naród sprawujący ją przez swoich przedstawicieli lub bezpośrednio,
- władza działa w granicach i na podstawie prawa,
- system źródeł prawa uwzględnia interesy obywateli,
- istnieje prawny system ochrony praw i wolności obywateli,
- funkcjonują instytucje gwarantujące przestrzeganie praw (np. trybunał konstytucyjny, rzecznik praw obywatelskich),
- zapewnia się obywatelom możliwość uczestniczenia w życiu społecznym, istnieją prawne gwarancje tworzenia organizacji wyrażających interesy obywateli.

W tworzeniu społeczeństwa obywatelskiego proponowane są programy współpracy międzynarodowej, tak skonstruowane, aby dotyczyły zróżnicowanych sfer życia i pokazywały konkretne przykłady działania instytucji i organizacji z terenu gminy. Pozwala to na wymianę doświadczeń związanych z funkcjonowaniem społeczeństwa lokalnego, na przykład na Litwie i w innych krajach. Następuje porównanie metod prowadzenia spraw – począwszy od sfery publicznej poprzez gospodarkę, oświatę, kulturę, zdrowie i opiekę społeczną, po turystykę, rekreację oraz sport – i prowadzona jest dyskusja nad ich efektywnością. Rezultatem tego jest nowy zasób wiedzy o różnych podejściach do rozwiązywania konkretnych problemów.

Spotkania międzynarodowe przynoszą korzyści w postaci wzajemnego zrozumienia i akceptowania różnic kulturowych wynikających z odmiennych tradycji. Istotne z tego punktu widzenia są spotkania młodzieży, która ma szansę

¹⁴ A. Antoszewski, R. Herbert (red.), op. cit., s. 294–295.

poznać styl życia typowy dla zagranicznych rówieśników i nawiązać znajomości mogące przerodzić się w głębsze więzi realnie jednoczące Europę.

Ważnym działaniem w procesie budowania społeczeństwa obywatelskiego jest edukacja, której nadrzędnym celem i funkcją jest wychowanie obywatelskie oraz samorządowe. Dotyczy ona kształtowania postaw podmiotowych – czynnych, samodzielnych, twórczych, które charakteryzują człowieka autonomicznego, odpowiedzialnego za swoje czyny, umiejącego dostrzegać to, co ludzi łączy, a także gotowego do współpracy i współdziałania ponad podziałami i barierami. Postawy obywatelskie wyrastają na gruncie miejscowych realiów (historycznych i współczesnych), łączą się oraz identyfikują ze społeczeństwem i państwem, są formą zaangażowanej obecności we własnym środowisku, a także umiejętnym sposobem współpracy z agendami państwowymi, pozarządowymi oraz samorządowymi.

Natomiast samorząd, jako zbiorowa instytucja demokracji lokalnej, wymaga edukacji, która włączałaby obywateli m.in. w problemy władzy lokalnej, dobra wspólnego, zasad funkcjonowania państwa i prawa; przy czym celem nie jest edukacja miejscowych władz czy elit społecznych – chociaż i to jest potrzebne – ale powszechne i czynne, praktyczne angażowanie całej miejscowej społeczności w rzeczywiste samorządzenie.

W Brukseli 31.05.2012 r. Komisja Europejska wydała komunikat, mówiący o tym, że wszystkie państwa członkowskie UE powinny włączyć edukację obywatelską do swych programów nauczania w szkołach podstawowych i średnich. Podnoszenie poziomu wiedzy i umiejętności potrzebnych do nauczania tego przedmiotu wciąż stanowi wyzwanie, jednak tylko dwa kraje (Zjednoczone Królestwo/Anglia oraz Słowacja) oferują szkolenia w ramach programów wstępnego kształcenia dla przyszłych nauczycieli specjalizujących się w tej dziedzinie. Ze sprawozdania wynika, że panuje ogólna zgoda co do tego, iż celem edukacji obywatelskiej powinno być kształtowanie krytycznego myślenia, umiejętności analitycznych i postaw sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w życiu szkolnym i społecznym.

Androulla Vassiliou, komisarz ds. edukacji, kultury, wielojęzyczności i młodzieży, stwierdziła: *Dzięki edukacji obywatelskiej uczniowie uzyskują wiedzę, umiejętności i wartości niezbędne, by móc aktywnie angażować się w życie naszego społeczeństwa. Musimy temu sprzyjać, ponieważ aktywne uczestnictwo leży u podstaw naszych demokratycznych wartości europejskich. Musimy również położyć większy nacisk na szkolenie nauczycieli w tej dziedzinie, aby młodzież mogła czerpać inspirację do stawiania się aktywnymi obywatelami.*

W sprawozdaniu stwierdza się również, że celem podjętych działań jest propagowanie zwyczajów demokratycznych i uczestnictwa w demokracji, np. po-

przez wybory przedstawicieli klas, tworzenie rad uczniowskich i reprezentację uczniów w organach zarządzających szkołami. Zwiększa to prawdopodobieństwo, że młodzież będzie się aktywnie angażować w życie społeczne i polityczne. Ważnym wyzwaniem jest podnoszenie poziomu wiedzy i umiejętności nauczycieli, potrzebnych do nauczania o kwestiach obywatelskich. Edukacja obywatelska jest na ogół włączana w zakres wykładów w ramach wstępnego kształcenia nauczycieli specjalizujących się w nauczaniu takich przedmiotów, jak historia i geografia na poziomie szkoły średniej, natomiast tylko dwa spośród 31 ocenionych krajów (Anglia i Słowacja) szkołą przyszłych nauczycieli jako specjalistów w zakresie edukacji obywatelskiej.

Od 2007 r. ponad połowa państw wdrożyła co najmniej jeden finansowany ze środków publicznych program lub projekt na rzecz kultywowania poza szkołą wartości i postaw obywatelskich. Są to m.in. inicjatywy na rzecz zachęcenia uczniów z różnych grup etnicznych i społeczno-ekonomicznych do włączenia się we wspólne działania (np. Łotwa zapoczątkowała projekt oparty na takich założeniach) lub zapoznania dzieci ze szkół podstawowych ze starszymi osobami przebywającymi w domach opieki (Francja znajduje się wśród państw propagujących takie międzypokoleniowe projekty)¹⁵.

Dnia 19.06.1999 r. ministrowie odpowiedzialni za szkolnictwo wyższe w 29 krajach europejskich podpisali *Deklarację bolońską*, która zapoczątkowała proces istotnych zmian w systemach edukacji poszczególnych państw. Proces ten, określany często jako proces boloński, zmierzał do utworzenia do 2010 r. – w wyniku uzgodnienia pewnych ogólnych zasad organizacji kształcenia – Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego (*European Higher Education Area*). Do procesu bolońskiego przyczyniły się:

- zmiany demograficzne (migracje, starzenie się społeczeństwa i inne),
- nowe technologie informacyjne,
- nacisk na zmiany jakościowe w edukacji (*from teaching to learning, from competence to capacity*),
- globalizacja edukacji – potrzeba zwiększenia konkurencyjności europejskiego szkolnictwa wyższego,
- kształtowanie się europejskiego rynku pracy,
- wzrost roli kształcenia ustawicznego.

¹⁵ <http://www.europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/> (dostęp: 2.10.2012) – Komisja Europejska, komunikat prasowy. Edukacja obywatelska jest obecnie podmiotem nauczania we wszystkich państwach europejskich, lecz brakuje specjalistycznych szkoleń dla nauczycieli.

Proces boloński nie oznacza ujednolicenia europejskiego szkolnictwa wyższego. Obecnie nawet używany wcześniej termin „harmonizacja” jest traktowany jako zbyt silny. Słowa kluczowe to „porównywalność” i „przejrzystość”, natomiast coraz bardziej podkreśla się, że siła i atrakcyjność Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego leży w jego różnorodności. W 2010 r. w *Komunikacie* podpisanym w Wiedniu przez 47 państw, wśród których była Litwa, podtrzymano ustalenia z poprzednich konferencji i podkreślono potrzebę kontynuacji działań związanych z realizacją założeń procesu bolońskiego.

Do głównych zadań procesu bolońskiego należy:

- podnoszenie mobilności studentów i pracowników uczelni,
- kształtowanie postaw sprzyjających powstawaniu wspólnoty Europejczyków,
- porównywalność kwalifikacji/dyplomów,
- podniesienie atrakcyjności i konkurencyjności europejskiego szkolnictwa wyższego w świecie (różnorodność programowa i instytucjonalna),
- dostosowanie kształcenia w poszczególnych krajach do potrzeb rynku pracy Unii Europejskiej,
- zapewnienie jakości kształcenia w szkołach wyższych,
- kształtowanie postaw obywatelskich¹⁶.

Idee demokracji, obywatelstwa i samorządności są zakotwiczone w prawach człowieka, skatalogowanych w prawie wewnętrznym oraz europejskim. Dzięki tym podstawom edukacja środowiskowa nie służy doraźnym celom, broni się przed płytkim praktycyzmem, socjotechniką i monopolem ideowym.

W latach 80. XX w. na Litwie powstał silny ruch niepodległościowy. Jeszcze przed uznaniem niepodległości tego kraju przez społeczność międzynarodową zniesiono cenzurę. Mediom przypadła zatem ważna rola w walce o niepodległość państwa. Kierunek ideologiczny poszczególnych mediów trudno zdefiniować. Coraz częściej natomiast słychać słowa krytyki, która dotyczy pomijania trudnych tematów i zajmowania się wyłącznie problemami lokalnymi. Skutkiem tego jest spadek czytelnictwa. Dzienny nakład prasy na jednego mieszkańca Litwy jest ok. 10 razy niższy niż w Niemczech. Do ogólnokrajowych tytułów należą „Lietuvos Rytas”, „Lietuvos Aidas” i „Respublika” oraz bezpłatny dziennik „15 min”. Litwini czytają także dziennik gospodarczy „Verslo žinios” i tygodniki, na przykład „Valstie ių laikraštis”. Mimo że centrum wydawnicze mieści się w Wilnie, to ważnymi miastami na wydawniczej mapie kraju są także Kowno, gdzie siedzibę ma „Kauno Diena”, i Kłajpeda,

¹⁶ <http://www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze/sprawy-miedzynarodowe/procesbolonski/> (dostęp: 22.10.2012).

gdzie wydawany jest „Vakarų Ekspresas”. Oba są dziennikami lokalnymi, które wywalczyły sobie silną pozycję na rynku. Rozwój mediów internetowych postępował tu wolniej niż na przykład w Estonii czy na Łotwie. Stosunkowo późno pojawiły się także internetowe wydania dzienników. Jednak obecnie na Litwie działa wiele portali informacyjnych i branżowych. Niezwykle ważną rolę odgrywa litewska wersja estońskiego portalu delfi.ee. Inne ważne portale to balsas.lt i alfa.lt, które współtworzą także litewską blogosferę. Kolejnym jest portal informacyjny należący do publicznego nadawcy radiowo-telewizyjnego LRT¹⁷.

Na rynku litewskim NetSprint rozpoczął sprzedaż usług monitorowania internetu NewsPoint Social Media. Partnerem NetSprint jest firma Interactive Marketing Partner, specjalizująca się w komunikacji marketingowej w Internecie. NewsPoint Social Media to rozwiązanie, które służy do monitorowania treści tworzonych przez internautów – blogów, forów oraz serwisów społecznościowych. NewsPoint Social Media monitoruje już największą platformę blogową na Litwie (43 tys. blogów) oraz kilkaset blogów na innych platformach (m.in. racas.lt, dansu.lt, marketer.lt and uagadugu.lt). Ponadto system przeszukuje litewskie fora (np. supermama.lt, forum.lrytas.lt, diskusijos.lt, uzdarbis.lt) oraz komentarze na portalach informacyjnych (delfi.lt, lrytas.lt, alfa.lt, 15min.lt.). Lista monitorowanych mediów będzie stopniowo wzbogacana o kolejne tytuły. Firmy NetSprint i Interactive Marketing Partner współpracują już w zakresie sprzedaży usługi monitorowania portali pod nazwą NewsPoint. Wśród klientów litewskiego partnera NewsPoint już teraz znajdują się najważniejsze firmy na rynku. Z usługi NewsPoint korzystają już m.in. najwięksi operatorzy telefonii komórkowej, banki, agencje PR i marketingowe, firmy z branży handlu detalicznego oraz instytucja rządowa. NewsPoint monitoruje obecnie ponad 300 popularnych portali litewskich¹⁸.

Główne stacje telewizyjne działające na Litwie to: Balticum Auksinis, Balticum TV, BTV (Litwa), Info TV, Lietuvos Nacionalinis Radijas ir Televizija, Lietuvos ryto TV oraz litewskie kanały telewizyjne – Liuks, LNK, LRT Kultūra, LRT Lituanica, LRT Televizija, Sport1 (Litwa), TV1, TV3, TV6 (Litwa). Największe stacje radiowe to: Lithuanian National Radio and Television, Radio Personalities from Lithuania. Do dzienników prasowych należą: „Gazeta Codzienna”, „Gazeta Wileńska”, „Kurier Wileński”, „Kurier Wileński (1939–40)”, „Lietuvos aidas”, „Lietuvos ryta”, „Słowo Wileńskie”, „Vilniaus balsas”, „Wi-

¹⁷ <http://www.eurotopics.net/pl/home/medienlandschaft/litauenmdn/> (dostęp: 23.10.2012).

¹⁸ <http://www.newspoint.pl/newspoint-social-media-monitoruje-na-litwie/> (dostęp: 25.10.2012).

lenskaja Prauda”¹⁹. W Wilnie ukazują się np.: „Athenaeum”, „Czerwony Sztandar (Wilno)”, „Dwutygodnik Prawosławny”, „Gazeta Codzienna”, „Gazeta Wileńska”, „Ku Szczytom”, „Kurier Wileński”, „Kurier Wileński (1939–40)”, „Magazyn Wileński”, „Ojczyzna” (tygodnik), „Prawda Wileńska”, „Przegląd Lniarski”, „Smuga” (miesięcznik 1931–1933), „Słowo Wileńskie”, „Tygodnik Wileński”, „Vilniaus balsas”, „Vilniaus indos”, „Wiadomości Brukowe”, „Wilenskaja Prauda”.

System polityczny ZSRR, do którego należała również Litwa, był oparty na zasadach rządów jednopartyjnych. Pod koniec 1989 r., po dokonaniu zmian w szóstym i siódmym artykule *Konstytucji Litewskiej SRR*, które ugruntowały wyjątkową rolę Partii Komunistycznej na Litwie, powstały warunki do pluralizmu poglądów, w wyniku czego zaczął się kształtować system wielopartyjny²⁰.

Świadome uczestnictwo w życiu społecznym, politycznym i gospodarczym gwarantuje prawo do publicznych zgromadzeń oraz stowarzyszania się z innymi osobami, które wyrażone jest w międzynarodowych paktach praw człowieka uznanych przez większość państw świata. Art. 20. *Powszechnej deklaracji praw człowieka* uznaje prawo każdego człowieka do *spokojnego zgromadzenia się i stowarzyszania się*²¹. Natomiast art. 21. *Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych* rozpoznaje *prawo do spokojnego zgromadzenia się*, a art. 22. *prawo każdej osoby do swobodnego stowarzyszania się z innymi, włącznie z prawem do tworzenia i przystępowania do związków zawodowych w celu ochrony swych interesów*²².

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 r., przyjęta przez państwa europejskie skupione w Radzie Europy, umożliwia (inaczej niż wcześniej wymienione dokumenty) składanie skargi indywidualnej do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na państwo niewywiązujące się z jej postanowień, a w art. 11. ust. 1. wskazuje, że każdy człowiek *ma prawo do swobodnego, pokojowego zgromadzenia się oraz do swobodnego stowarzyszania się, włącznie z prawem tworzenia związków zawodowych i przystępowania do nich dla ochrony swoich interesów*²³.

¹⁹ http://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Kategoria:Dzienniki_na_Litwie&oldid=24145474 (dostęp: 27.10.2012).

²⁰ W. Kręcis, *Republika Litewska*, [w:] E. Dulewicz (red.), *Ustroje państw współczesnych*, cz. 2, Lublin 2002, s. 108.

²¹ http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowiek_a.pdf (dostęp: 28.10.2012).

²² http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Miedzynarodowy_Pakt_Praw_Obywatelskich_i_Politycznych.pdf (dostęp: 28.10.2012).

²³ <http://prawo.ug.edu.pl/pdf/zaklad1/KOPCziPW.pdf> (dostęp: 28.10.2012).

Na Litwie prawo do pokojowego zgromadzenia się jest gwarantowane przez Konstytucję Republiki Litewskiej, która w art. 36. stanowi: *Nie można zabraniać ani utrudniać obywatelom gromadzenia się, bez broni, na pokojowych zgromadzeniach. Prawo to może być ograniczone tylko w drodze ustawy i gdy jest to konieczne dla ochrony bezpieczeństwa państwa lub bezpieczeństwa i porządku publicznego, zdrowia lub moralności ludzkiej lub praw i wolności innych osób.*

Przejawem aktywności społecznej obywateli jest także korzystanie z prawa do informacji publicznej. Każdy obywatel na swój wniosek ma prawo uzyskać informacje o sposobie funkcjonowania i działaniach podejmowanych przez urząd. W ramach tego prawa ma także możliwość wglądu do dokumentów urzędowych oraz wstępu na posiedzenia kolegialnych organów władzy publicznej pochodzących z powszechnych wyborów (np. rad gminy).

Zgodnie z litewską *Ustawą o informowaniu społeczeństwa (Visuomenės informavimo įstatymas)* każda osoba ma prawo do otrzymania (bezpłatnie lub za minimalną opłatą) od instytucji oraz urzędów rządowych i samorządowych informacji o ich działalności, kopie oficjalnych dokumentów, jak również wszelkie dane na swój temat. Informacja jest udzielana w ciągu jednego dnia roboczego lub tygodnia w razie potrzeby zebrania dodatkowych danych. W przypadku odmowy udzielenia informacji instytucja powinna pisemnie wskazać przyczyny takiej odmowy (np. ochrona porządku publicznego, tajemnica bankowa lub handlowa, ochrona informacji o charakterze prywatnym)²⁴.

Ustawa o prawie otrzymania informacji z urzędów państwowych i samorządowych (Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymas) określa m.in. szczegółowe wymogi, jakie musi spełniać wniosek o otrzymanie informacji (w niektórych przypadkach możliwa jest ustna prośba telefoniczna), jak również ewentualnie przyczyny odmowy udzielenia informacji.

Zgodnie z litewską konstytucją – co potwierdza artykuł dziewiąty *Ustawy o informowaniu społeczeństwa* – każdy ma prawo do publicznego krytykowania działalności instytucji oraz urzędów rządowych i samorządowych, jak również ich pracowników (urzędników)²⁵. Na Litwie funkcjonuje zakaz prześladowania za taką krytykę oraz zakaz cenzury informacji publicznej. W przypadku gdy urząd państwowy lub samorządowy nie przedłożył informacji, o którą wnosiliśmy (choćby taką informację posiada i według ustawy nie jest ona zaliczana do nieudostępnianych), zwleka z udzieleniem informacji, przekracza ustalone terminy lub nie przedkłada konkretnej odpowiedzi na nasz wniosek, umyślnie

²⁴ http://wiki.wolnepodreczniki.pl/WOS:Litwa/Aktywno%C5%9B%C4%87_spo%C5%82eczna (dostęp: 2.11.2012).

²⁵ *Konstytucja Republiki Litewskiej*, tłum. H. Wizner, Warszawa 2006.

udziela nam błędnej lub nieprawdziwej informacji – mamy prawo złożyć skargę do urzędu czy instytucji wyższej instancji lub do urzędu kontrolera sejmowego.

Działalność partii politycznych na Litwie reguluje *Ustawa o partiach politycznych* przyjęta 25 września 1990 r. Stwierdza się w niej, że *różnorodność partii politycznych jest gwarantem demokracji systemu politycznego, pomaga kształtować i wyrażać interesy obywateli oraz wolę polityczną*. Niestety, w tym dokumencie partie polityczne nie zostały wyraźnie oddzielone od organizacji społecznych. Uczyniono to dopiero w 1994 r., dokonując w ustawie istotnych zmian. 2 lutego 1995 r. przyjęto *Ustawę o organizacjach społecznych*. Stała się ona jednym z pierwszych aktów prawnych regulujących w kraju działalność organizacji pozarządowych. Określono je jako dobrowolne zjednoczenia obywateli (związki, towarzystwa, fundacje, stowarzyszenia i inne), powstałe w celu realizacji wspólnych potrzeb oraz celów członków. *Ustawa o organizacjach społecznych* nie regulowała zakładania oraz działalności innych rodzajów organizacji pozarządowych, stała się poważną przeszkodą w zapewnieniu rozwoju „trzeciego sektora”. Dlatego w 1996 r. przyjęto kilka ustaw określających działalność organizacji pozarządowych oraz gwarantujących ich różnorodność. Przede wszystkim była to *Ustawa o instytucjach publicznych* (instytucje publiczne zostały określone jako organizacje *non profit* oparte na podstawach finansowych, dążące do realizacji zadań społecznych), *Ustawa o stowarzyszeniach* (stowarzyszenia określono jako dobrowolne zjednoczenia rozwiązujące problemy gospodarcze, ekonomiczne, społeczne, kulturowe, oświatowe itp. członków oraz osób pełniących takie funkcje) oraz *Ustawa o fundacjach o dobroczynności i wspieraniu* z 3 czerwca 1993 r. (*LR Labdaros ir paramos įstatymas*), dzięki której mieszkańcy państwa mają prawo do zakładania fundacji charytatywnych, wspierających takie dziedziny, jak nauka, kultura, edukacja, religia, sport, opieka zdrowotna i inne. Obecnie obowiązującą podstawą działania organizacji społecznych i kulturalnych na Litwie jest *Ustawa o stowarzyszeniach* z 22 stycznia 2004 r. (*LR asociacijų įstatymas*). Według postanowień pierwszego ze wspomnianych aktów prawnych stowarzyszenie mogą założyć minimalnie trzy osoby fizyczne (pełnoletnie) lub prawne.

W procesie budowania państwowości Litwy wyróżniamy dwie fazy. Pierwsza obejmowała lata 1990–1992, druga rozpoczęła się po wyborach parlamentarnych w 1992 r. Tworzenie nowego ustroju społeczno-politycznego na Litwie sprzyjało powstawaniu nowych organizacji politycznych i społecznych²⁶. Partia może zostać utworzona jedynie na podstawie prawa litewskiego. Aby mogła

²⁶ O. Szura, *Litwa – przemiany polityczne*, [w:] M. Barański (red.), *Dynamika systemów politycznych wybranych państw Europy Środkowo-Wschodniej*, Katowice 1995, s.103.

powstać, potrzebnych jest co najmniej 400 członków, którzy wybierają przewodniczącego i tworzą jej program. Członkiem partii może zostać jedynie obywatel posiadający prawa wyborcze. Każda partia musi być obowiązkowo zarejestrowana w ministerstwie sprawiedliwości.

Finansowanie partii litewskich niesie ze sobą dużo sprzeczności. *Ustawa o finansowaniu partii politycznych* mówi, że partie mogą być finansowane jedynie przez Litwinów, natomiast *Ustawa o kontroli finansowania* stanowi, że kampanię mogą finansować osoby litewskiego pochodzenia, które nie muszą jednak być Litwinami. Podstawowe znaczenie dla działalności partii politycznych na Litwie ma art. 35. konstytucji Litwy, w którym czytamy: *Obywatelom gwarantuje się prawo do swobodnego zrzeszania się w stowarzyszenia, partie polityczne i zrzeszenia, o ile ich cele i działalność nie są sprzeczne z Konstytucją i innymi ustawami*²⁷. Jeżeli działalność jednej z partii nie jest zgodna z tym zapisem, ministerstwo sprawiedliwości może czasowo zawiesić jej działalność.

W 1985 r. rozpoczął się proces pierestrojki w Związku Radzieckim. Na Litwie w 1988 r. powstał Litewski Ruch na rzecz Przebudowy Sajudis skupiający inteligencję. Rozpoczęto prace nad projektem nowej konstytucji, które zostały zakończone 11.11.1988 r., a 20.11.1988 r. na nadzwyczajnej sesji Sajudisu ogłoszono deklarację o moralnej niepodległości, w której proklamowano, iż w Republice Litewskiej będą respektowane tylko prawa niezaprzeczące jej niezależności. Rada Najwyższa ZSRR przyjęła na początku 1990 r. *Ustawę o kontroli konstytucyjnej prawa*. Zakres kognicji komisji powołanej na jej podstawie obejmował kontrolę zgodności z konstytucją federalną ustaw republikańskich. Państwa bałtyckie sprzeciwiły się temu, a Litewska Rada Najwyższa 15.01.1990 r. podjęła rezolucję o nieobowiązywaniu na terytorium Republiki wspomnianej ustawy²⁸.

W pierwszych demokratycznych wyborach z 24.02.1990 r. i 5.03.1990 r. zwycięstwo (90 mandatów na 141) odniosła koalicja ugrupowań niepodległościowych Sajudis, kierowana przez Vytautasa Landsbergisa. 11.03.1990 r. Rada Najwyższa Litewskiej SRR przekształciła się w Radę Najwyższą Republiki Litewskiej i uchwaliła akt *O przywróceniu niepodległości państwa litewskiego*. Uchylono *Konstytucję Litewskiej SRR z 20.04.1978 r.* i *Konstytucję ZSRR z 1977 r.*, a przywrócono ostatnią z okresu przedradzieckiego konstytucję z 12.05.1938 r. z wyłączeniem przepisów dotyczących naczelnych organów państwowych, m.in. prezydenta. Kolejną ustawą zawieszono całość konstytucji z 1938 r., co wskazywało, że działania parlamentu miały charakter symboliczny i formalno-

²⁷ *Konstytucja Republiki Litewskiej*, tłum. H. Wizner, op. cit.

²⁸ W. Kręcisz, op. cit., s.101.

prawny, nawiązujący do ciągłości państwa litewskiego. 11.03.1990 r. uchwalono i wprowadzono tymczasową *Ustawę zasadniczą Republiki Litewskiej*, stanowiącą kompilację przepisów z okresu radzieckiego i wcześniejszego²⁹.

Konstytucja Litwy została przyjęta w referendum ogólnokrajowym, które odbyło się 25.10.1992 r. Wzięło w nim udział 75,25% uprawnionych do głosowania, z czego 56,76% opowiedziało się za przyjęciem ustawy zasadniczej. Konstytucja składa się z preambuły i 154 artykułów zawartych w 14 rozdziałach. W skład konstytucji litewskiej wchodzi ponadto *Ustawa konstytucyjna o państwie Litewskim* (z 11.02.1991 r.)³⁰ oraz akt konstytucyjny *O nieprzyłączeniu się Republiki Litewskiej do postsowieckich związków wschodnich* (z 8.06.1992 r.).

Podstawowymi zasadami ustroju są: republikańska i demokratyczna forma państwa z akcentem na jego niepodległy charakter; zasada suwerenności narodu – naród realizuje swoją władzę w sposób pośredni, poprzez wybory, oraz bezpośredni, poprzez formy demokracji bezpośredniej; zasada podziału władzy – wyrazem tego jest przypisywanie podstawowych funkcji władczych określonym organom i uregulowanie relacji pomiędzy nimi z wykorzystaniem mechanizmów wzajemnego równoważenia się i współdziałania; zasada legalizmu – konstytucja jest aktem stosowanym bezpośrednio, dlatego też każdy obywatel ma prawo dochodzić swoich praw, powołując się na ustawę zasadniczą; zasady dotyczące praw człowieka – w rozdziale drugim konstytucji znajduje się katalog praw i wolności obywatela³¹.

Litwa jest demokracją parlamentarno-gabinetową, w której konstytucja gwarantuje trójpodział władz. Władzę ustawodawczą tworzy jednoizbowy par-

²⁹ B. Dziemidok-Olszewska, *Instytucja prezydenta w państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, Lublin 2003, s. 61.

³⁰ Ustawa konstytucyjna Republiki Litewskiej *O państwie litewskim: Rada Najwyższa Republiki Litewskiej, a) uwzględniając, że więcej niż trzy czwarte mieszkańców Litwy mających czynne prawo wyborcze wyraziło swą wolę poprzez powszechne wypowiedzenie się (plebiscyt) przeprowadzone w dniu 9 lutego 1991 r., aby "Państwo Litewskie było niepodległą republiką demokratyczną", b) zaświadczając, że Naród Litwy wyrażoną suwerennie wolą raz jeszcze potwierdził swe niezłomne postanowienie w kwestii niepodległości Państwa Litewskiego, c) uznając rezultat plebiscytu jako wyraz zdecydowania społeczeństwa umacniania i obrony niepodległości Litwy oraz tworzenia republiki demokratycznej i, d) wykonując wolę Narodu Litewskiego, przyjmuje i uroczystie ogłasza tę ustawę. Art. 1. Stwierdzenie, że "Państwo Litewskie jest niepodległą republiką demokratyczną" stanowi normę konstytucyjną Republiki Litewskiej i fundamentalną zasadę państwa. Art. 2. Sformułowana w art. 1 ustawy norma konstytucyjna i fundamentalna zasada państwa może być zmieniona jedynie w drodze powszechnego wypowiedzenia się (plebiscytu) Narodu Litewskiego, jeżeli opowiedziałoby się za tym co najmniej 3/4 obywateli Litwy mających czynne prawo wyborcze. Przewodniczący Rady Najwyższej Republiki Litewskiej Vytautas Landsbergis, Wilno, 11.02.1991 r.*

³¹ *Konstytucja Litwy*, A. B. Zakrzewski (wpraw.), Warszawa 2000.

lament, wykonawczą – prezydent i rząd, a sędziowską sprawują niezależne sądy³².

Na Litwie polaryzacja systemu partyjnego opiera się przede wszystkim na tzw. zaszłościach czy też racjach historycznych, które wyznaczają podział przestrzeni na dwie opcje: „narodowych” (post)komunistów oraz konserwatystów (kontynuacja tradycji Litewskiego Ruchu na rzecz Przebudowy Sajudis). Największą partią lewicową jest Litewska Demokratyczna Partia Pracy (LDDP), którą można – ze względu na charakter postulatów programowych – zaliczyć do ugrupowań centrolewicowych. W pobliżu centrum, po lewej stronie sceny politycznej sytuuje się Litewska Partia Socjaldemokratyczna (LSDP)³³.

Od centrum na prawo znajdują się ugrupowania wywodzące się z Sajudisu – Litewska Partia Chrześcijańsko-Demokratyczna (LKDP) oraz Związek Ojczyzny/Litewscy Konserwatyści (TS/LK). Bardziej prawicowy program od TS/LK posiada Litewska Partia Demokratyczna (LDP). Pozostałe partie to: Partia Pracy, Litewski Związek Narodowców, Partia Niepodległości, Litewski Związek Centrum, Narodowa Partia Litwinów „Młoda Litwa”, Związek Chrześcijańskich Demokratów, Litewska Partia Zielonych, Litewska Partia Republikańska, Litewski Związek Liberałów, Litewska Liga Wolności, Forum Przyszłości Litwy, Karta Obywatelska, Socjalistyczna Partia Litwy, Akcja Wyborcza Polaków na Litwie, Litewski Sajudis, Związek Polaków na Litwie.

Do najaktywniejszych partii politycznych należą: Akcja Wyborcza Polaków na Litwie (*Lietuvos lenkų rinkimų akcija*, AWPL/LLRA); Litewski Ludowy Związek Chłopski (*Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga*, LVLS); Nowy Związek (Socjalliberałowie) (*Naujoji sąjunga (socialliberalai)*, NS); Partia Pracy (*Darbo Partija*, DP); Porządek i Sprawiedliwość (*Tvarka ir teisingumas*, TT); Ruch Liberalny Republiki Litewskiej (*Lietuvos Respublikos Liberalų sąjūdis*, LRLS); Litewska Partia Socjaldemokratyczna (*Lietuvos Socialdemokratų Partija*, LSDP); Związek Liberałów i Centrum (*Liberalų ir Centro Sąjunga*, LiCS); Związek Ojczyzny (*Tėvynės Sąjunga*), TS)³⁴.

Ogromna fragmentaryzacja parlamentarnego systemu partyjnego nie pozwala na jego określenie, a jedynie przedstawienie powstających mniej lub bardziej trwałych konfiguracji partyjnych i zawieranych luźnych sojuszy³⁵.

³² M. Podolak, P. Pochodyła, *System polityczny Litwy*, [w:] W. Sokół, M. Żmigrodzki (red.), *Systemy...*, op. cit., s. 329–351.

³³ Ibidem, s. 322–328.

³⁴ B. Jagusiak, *Systemy polityczne państw sąsiedzkich Polski*, Warszawa 2011, s. 121.

³⁵ O. Szura, *Litwa*, [w:] M. Barański (red.), *Systemy polityczne Europy Środkowej i Wschodniej. Ustrój, organy władzy, partie polityczne*, Katowice 2005, s. 180.

Pierwsze wybory demokratyczne na Litwie i jednocześnie pierwsze w ZSRR były przeprowadzone w dwóch turach. Pierwsza odbyła się 24.02.1990 r., druga 5.03.1990 r. Zdecydowane zwycięstwo odniosła koalicja ugrupowań niepodległościowych Sajudis kierowana przez Vitautasa Landsbergisa. W kolejnych wyborach do parlamentu w 1992 r. najwięcej głosów otrzymała Litewska Demokratyczna Partia Pracy. Na czele rządu stanął A. Šleževičius, którego po dymisji zastąpił M. Stankevičius. W wyborach w 1996 r. wygraną partią był Związek Ojczyzny/Konserwatyści Litewscy, który stworzył koalicyjny rząd z Litewską Partią Chrześcijańsko-Demokratyczną i Litewskim Związkiem Centrum. Na czele rządu stanął G. Vagnorius (TS/LK), którego w maju 1999 r. zastąpił R. Paksas³⁶. Od listopada 1999 r. funkcję premiera pełnił A. Kubilius (TS/LK). Po wyborach parlamentarnych, które odbyły się 8.10.2000 r. premierem został A. Brazauskas (LDDP). Stanął na czele koalicyjnego rządu utworzonego z przedstawicieli Litewskiej Demokratycznej Partii Pracy, Litewskiej Partii Chrześcijańsko-Demokratycznej, Nowego Związku (liberałowie)³⁷.

Dnia 10.10.2004 r. odbyła się pierwsza tura kolejnych wyborów do parlamentu litewskiego (*Seimas*). Według nieoficjalnych danych, w wyborach parlamentarnych w okręgu wielomandatowym (70 miejsc w parlamencie) głosy rozłożyły się następująco: Partia Pracy 28,6% (22 miejsca), Koalicja A. Brazauskasa i A. Paulauskasa 20,7% (16 miejsc), Związek Ojczyzny 14,6% (11 miejsc), Koalicja R. Paksasa 11,4% (dziewięć miejsc), Związek Liberalów i Centrystów 9,1% (siedem miejsc), Związek Rolników i Nowej Demokracji 6,6% (pięć miejsc), Akcja Wyborcza Polaków na Litwie uzyskała 3,79% i nie przekroczyła pięcioprocentowego progu wyborczego.

W okręgach jednomandatowych (71 miejsc w parlamencie) w pierwszej turze zostało wyłonionych pięciu parlamentarzystów (trzy miejsca – Koalicja A. Brazauskasa i A. Paulauskasa, jedno – Partia Pracy, jedno – Akcja Wyborcza Polaków na Litwie). Frekwencja wyborcza wyniosła 46%.

Głównymi ugrupowaniami do 2000 r. były na przemian partie socjaldemokratów i konserwatystów. Po wyborach z 2004 r. ukształtował się układ umiarkowanie wielopartyjny z równowagą pomiędzy partiami politycznymi. Po drugiej turze wybory wygrała Partia Pracy, uzyskując poparcie 28,6%. Do parlamentu dostały się także: Koalicja Pracując na rzecz Litwy, Unia Ojczyzniana, Koalicja Rolandasa Paksasa, Unia Liberalno-Centrowa, Unia Partii Chłopskiej i Nowej Demokracji. Progu wyborczego wynoszącego 5% nie przekroczyły

³⁶ A. Siaroff, *Comparative European Party Systems: An Analysis of Parliamentary Elections Since 1945*, Londyn 2000, s. 337.

³⁷ W. Sokół, M. Żmigrodzki (red.), *Współczesne partie i systemy partyjne*, Lublin 2005, s. 358.

m.in. Akcja Wyborcza Polaków na Litwie i Chrześcijańska Konserwatywna Unia Społeczna. 29.11.2004 r. powołano nowy gabinet Algirdasa Bražuskasa, utworzony w koalicji z LSDP, DP, NS, VNDPS.

W połowie 2004 r. w ministerstwie sprawiedliwości było zarejestrowanych 36 partii politycznych. Przed wyborami parlamentarnymi w 1996 r. kontury systemu wielopartyjnego na Litwie w zasadzie były już zarysowane, partie polityczne reprezentowały interesy wszystkich warstw społecznych; nie wszystkie miały oczywiście wpływ na życie polityczne kraju. Uwzględniając ilość otrzymanych głosów w wyborach różnego szczebla, uczestnictwo w procesie formowania rządów oraz ideologiczne (programowe) założenia, należy wymienić przede wszystkim następujące partie polityczne: Litewska Partia Socjaldemokratyczna, Partia Pracy, Nowy Związek (Socjalliberałowie), Związek Partii Chłopskiej i Nowej Demokracji (partie lewicowe oraz centrolewicowe), Partia Liberalnych Demokratów, Litewska Partia Chrześcijańskich Demokratów, Związek Ojczyzny, Związek Liberałów i Centrystów (partie prawicowe oraz centroprawicowe).

Kolejne wybory parlamentarne na Litwie odbyły się 12.10.2008 r. Wraz z nimi przeprowadzone zostało referendum w sprawie Ignalińskiej Elektrowni Atomowej. 26.10.2008 r. odbyła się druga tura wyborów w okręgach jednomandatowych. Zgodnie z art. 57. oraz art. 82. pkt. 20. *Konstytucji Republiki Litewskiej* prezydent zarządził wybory do sejmiku w drugą niedzielę października w roku, w którym wygasła kadencja członków sejmiku.

Kadencja sejmiku wybranego w wyborach parlamentarnych w 2004 r. upływała 15.11.2008 r. Dnia 2.04.2008 r. prezydent Valdas Adamkus wydał zarządzenie określające datę wyborów do sejmiku na niedzielę 12.10.2008 r. Według oficjalnych wyników ogłoszonych 19.10.2008 r., wybory w okręgu wielomandatowym wygrał prawicowy Związek Ojczyzny – Litewscy Chrześcijańscy Demokraci, który uzyskał 19,72% głosów, wyprzedzając nowo powstałą Partię Odrodzenia Narodowego (15,09%) i Partię Porządek i Sprawiedliwość (12,68%). Rządząca Litewska Partia Socjaldemokratyczna uplasowała się na czwartym miejscu, uzyskując 11,72%. Do Sejmu nie weszły m.in. Akcja Wyborcza Polaków na Litwie, Litewski Ludowy Związek Chłopski i Nowy Związek (Socjalliberałowie), które nie przekroczyły progu wyborczego. Frekwencja wyniosła 48,59%. Wybory w okręgach jednomandatowych zostały rozstrzygnięte jedynie w trzech okręgach: mandaty uzyskali dwaj kandydaci socjaldemokratyczni: Zigmantas Balčytis i Algirdas Butkevičius oraz lider AWPL Waldemar Tomaszewski. W drugiej turze głosowania w pozostałych 68 okręgach jednomandatowych, która odbyła się 26.10.2008 r. zwycięstwo odniósł Związek Ojczyzny. Jego kandydaci zdobyli 27 mandatów. Na drugim miejscu znalazła się Partia

Socjaldemokratyczna z 13 mandatami. Pojedyncze miejsca w parlamencie zdobyły również ugrupowania, które w wyborach większościowych nie przekroczyły progu wyborczego (LVLS, AWPL i Nowy Związek). Frekwencja w II turze wyniosła 32,30%. Liderzy Związku Ojczyzny, Partii Odrodzenia Narodowego, Ruchu Liberalnego oraz Związku Liberałów i Centrum 27.10.2008 r. zawarli porozumienie o utworzeniu koalicji. Ich kandydatem do objęcia stanowiska premiera został przewodniczący Związku Ojczyzny Andrus Kubilius.

Rząd Andriusa Kubiliusa ustąpił po pełnej kadencji, co daje mu szczególne miejsce w najnowszej historii Republiki Litewskiej. Średnio w Republice Litewskiej od lat 90. XX w. rząd funkcjonował dwa lata, a Andrius Kubilius nie tylko utrzymał rząd przez pełną kadencję, ale także przeprowadził Litwę przez trudny okres kryzysu gospodarczego w UE.

Organizacje pozarządowe są nieodłącznym elementem społeczeństwa obywatelskiego i demokratycznego. Zaliczane są do nich organizacje społeczne, asocjacje, fundacje, organizacje dobroczynne, większość instytucji publicznych (po litewsku – *viešoji istaiga*). Ich działania są ukierunkowane na różne obszary działalności człowieka: wyrażają interesy obywateli; bronią ich przed władzą państwową, jeśli zajdzie taka potrzeba; służą poprawie ogólnego poziomu życia poprzez świadczenie usług społecznych. Dlatego też rozwój organizacji pozarządowych, dynamika ich wzrostu jest elementem charakteryzującym stan społeczeństwa obywatelskiego. Natomiast aktywność jest podstawowym czynnikiem wszelkiego rozwoju. Inicjatywa oraz aktywna działalność obywateli w kierunku rozwiązywania nurtujących społeczeństwo problemów jest niezbędnym elementem strukturalnym państwa demokratycznego. Wskaźnikiem wszelkiej inicjatywy i aktywności społecznej są procesy, które można zaobserwować w wyniku:

- działalności organizacji pozarządowych,
- zaangażowania społeczeństwa wobec transformacji państwowych, czy też europejskich,
- zaangażowania społeczeństwa w życie polityczne kraju.

W preambule do *Konstytucji Republiki Litewskiej*, którą w referendum przeprowadzonym w październiku 1992 r. poparła większość obywateli, nawołuje się do tworzenia *otwartego, prawnego i obywatelskiego społeczeństwa*³⁸. Działalność organizacji pozarządowych na Litwie jest realizowana na korzyść społeczeństwa. Organizacje te starają się uświadamiać i uczyć społeczeństwo na jego ważne problemy – zmniejszają sprzeczności powstające w społeczeństwie oraz zwiększają integrację socjalną. Poza tym informują społeczeństwo, formują

³⁸ *Konstytucja Republiki Litewskiej*, tłum. H. Wizner, op. cit.

się usług socjalnych, zachęcają rząd do przejrzystej działalności, a także podnoszą poziom świadomości społeczeństwa.

25 października 1992 r. w referendum powszechnym została przyjęta *Konstytucja Republiki Litewskiej*, która zapewniła obywatelom prawo do wolnego jednoczenia się we wspólnotach, partiach politycznych i asocjacjach. Organizacje polityczne i społeczne, reprezentujące interesy społeczeństwa, zaczęły jednak tworzyć się jeszcze przed ogłoszeniem niepodległości kraju oraz przyjęciem nowej konstytucji. Już w latach 1988–1990 powstało około 150 organizacji społecznych, asocjacji, wspólnot, klubów itp. (największe to organizacje zajmujące się problemami ekologicznymi). Pierwsze partie polityczne zostały założone w 1989 r., a dokładniej – reaktywowane były organizacje partyjne działające na Litwie w latach 1918–1940. Pod koniec 1992 r. w kraju działało 11 partii; rozwój partii politycznych oraz systemu partyjnego cechował się dynamizmem: w latach 1993–1997 założono ich 24, natomiast w latach 1998–2003 – jeszcze 17. Należy zaznaczyć, że w latach 1992–2003 poza powyższą tendencją, niektóre partie polityczne przerwały swoją działalność, w innych następowały rozłamy, lub łączyły się one z kolejnymi ugrupowaniami politycznymi itp.

Program rozwoju Organizacji Narodów Zjednoczonych w styczniu 1995 r. zawierał informację, że na Litwie aktywnie działa 126 organizacji pozarządowych – społecznych, dobroczynnych, związków zawodowych i fundacji. W pierwszym forum organizacji pozarządowych w marcu 1995 r. udział wzięło ponad 250 przedstawicieli tych organizacji. Obecnie Centrum Informacji i Wspierania Organizacji Pozarządowych posiada informację o ponad 2500 aktywnych organizacjach pozarządowych. W kwietniu 2000 r. wg badań przeprowadzonych przez Centrum, do sektora nieprowadzącego działalności gospodarczej należało 9629 organizacji. Nie licząc państwowych instytucji publicznych i wspólnot religijnych, na Litwie funkcjonuje 7075 organizacji pozarządowych.

Należy jednak zaznaczyć, że trzeci sektor³⁹ na Litwie nie jest dostatecznie rozwinięty, głównie z powodu braku funduszy i zdolności organizacyjnych. Poza tym styka się on z ambiwalencją rządu i społeczeństwa. Organizacje pozarządowe jako element społeczeństwa obywatelskiego nie mają mocnych podstaw finansowych, a to powoduje, że ich sytuacja finansowa jest niestabilna.

³⁹ Całokształt prywatnych organizacji niedziałających dla zysku nazywamy trzecim sektorem, w odróżnieniu od instytucji administracji publicznej (pierwszy sektor) oraz podmiotów gospodarczych działających w celu osiągnięcia zysku finansowego (drugi sektor). Inaczej mówiąc, trzeci sektor to ogół organizacji pozarządowych (ang. *non-governmental organizations* – NGO's), czyli prywatnych organizacji, założonych przez obywateli lub ich organizacje, działających z własnej inicjatywy na rzecz wybranego interesu publicznego i nie dla zysku.

Badania przeprowadzone przez Centrum wykazały, że jedynie ok. 10% mieszkańców kraju jest zaangażowanych w działalność organizacji pozarządowych, natomiast w krajach Europy Zachodniej ok. 30–50% mieszkańców. Można twierdzić, że rozwój sektora organizacji pozarządowych na Litwie znajduje się w stadium wstępnym. Brak inicjatywy ze strony całego sektora jest główną przyczyną utrudniającą organizacjom pozarządowym realizację i rozwój wspólnych interesów. Sektor pozarządowy w porównaniu z innymi krajami, zwłaszcza Unii Europejskiej, ma także marginalne znaczenie jako pracodawca, a o jego społecznej sile świadczy zarówno zatrudnienie płatnego personelu, jak i praca wolontariuszy. Litwini dość niechętnie angażują się w działalność społeczną; postawę tę wzmacnia wzajemna nieufność, a także brak obywatelskiej uczciwości oraz coraz mniejsza wrażliwość na wspólne dobro. Słabości te nie pozostają bez wpływu na praktykę działania organizacji, które współpracują ze sobą w ograniczonym zakresie, nie zawsze przestrzegają w swoich działaniach demokratycznych procedur i zasad przejrzystości, nie zawsze potrafią też uniknąć pułapek nepotyzmu. Ważne jest, żeby organizacje pozarządowe na Litwie wykorzystywały wszystkie dostępne instrumenty prawne zmierzające do umocnienia się oraz stworzenia *otwartego, prawnego i harmonijnego społeczeństwa obywatelskiego*⁴⁰.

Prezentacją procesów społecznych zajmuje się między innymi serwis „Inicjatywy społeczne”, który przedstawia tematykę organizacji pozarządowych na Litwie oraz adresy kontaktowe organizacji i fundacji. Głównym jego założeniem jest:

- przedstawić szeroki zakres działalności polskich organizacji pozarządowych na Litwie,
- stworzyć polskim organizacjom możliwość nawiązania kontaktu partnerskiego z innymi organizacjami na Litwie i poza jej granicami,
- ułatwić polskim organizacjom dostęp do informacji o fundacjach oraz zasadach wspierania organizacji pozarządowych,
- popularyzować idee organizacji pozarządowej na Wileńszczyźnie, a przez to przyczynić się do aktywizacji społeczeństwa w trzecim sektorze⁴¹.

Ważną próbą integracji budowy społeczeństwa obywatelskiego była podjęta przez sejm Litwy rezolucja *W sprawie 220. rocznicy Konstytucji 3 Maja oraz aktu Zaręczenia Wzajemnego Obojga Narodów*, w której apeluje się o kształtowanie otwartego, obywatelskiego społeczeństwa litewskiego.

⁴⁰ Centrum Informacji i Wspierania Organizacji Pozarządowych, <http://www.pci.lt/inicjatywa.shtml> (dostęp: 12.09.2012).

⁴¹ <http://www.pci.lt/inicjatywa.shtml> (dostęp: 19.09.2012).

W dokumencie podkreślono, że *Konstytucja 3.05.1791 r. była pierwszą konstytucją w Europie i drugą na świecie* oraz jest, jak i akt *Zaręczenie Wzajemne Obojga Narodów*, częścią wspólną dla Litwy i Polski spuścizny historycznej *umacniającej pamięć historyczną naszych narodów, inspirującej roztropność polityczną i pomagającej naszym obywatelom lepiej zrozumieć historię Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Dążąc do kształtowania otwartego, obywatelskiego społeczeństwa litewskiego, rezolucja nawołuje mieszkańców Litwy i instytucje państwowe do godnego uczczenia 220. rocznicy *Konstytucji 3 Maja* oraz aktu *Zaręczenia Wzajemnego Obojga Narodów*. Dokument zamierzano przyjąć 26.04.2011 r., ale większość posłów uznała, że wymaga on dalszego opracowania. Poprzedni projekt rezolucji konstatował m.in., że *Konstytucja 3 Maja oraz akt Zaręczenia Wzajemnego Obojga Narodów otworzyły nową perspektywę historyczną Litwy i Polski. Królestwo Polskie i Wielkie Księstwo Litewskie stały się równoprawnymi partnerami politycznymi, a także, że Konstytucja 3 Maja połączyła chrześcijańskie trendy Europy z wartościami podstawowymi – wolnością wyznania, równością wobec prawa, tolerancją, podziałem władzy*⁴².

Ogromna jest niechęć Litwinów do angażowania się w sprawy polityczne, w tym do brania udziału w wyborach, które – zdaniem obywateli – nie stanowią dobrego sposobu wpływania na polityków. Litwa nie wyróżnia się spośród innych państw szczególnym spadkiem frekwencji wyborczej, zjawisko to jest bowiem stale zauważalne od kilku lat w całej Europie. Edukowaniem w zakresie aktywności politycznej powinny zająć się media, organizacje pozarządowe promujące (za pomocą, np. plakatów społecznych) hasło „świadomy – głosuje”. Dużą rolę odgrywa szkoła, głównie lekcje wiedzy o społeczeństwie, dzięki którym młodzież będzie postrzegać udział w głosowaniu jako moralne zobowiązanie każdego obywatela. Szkoła powinna nie tylko kształtować postawy prospołeczne, ale pokazywać, jak dużą wartość ma kierowanie się dobrem publicznym. Antidotum na brak zaangażowania młodych ludzi w sprawy polityki jest oparcie całego wychowania na uczciwości wobec zasad. Media powinny rozliczać polityków z przedwyborczych obietnic, co pozwoliłoby obywatelom na dokonanie oceny ich działań. Politycy powinni zrezygnować z prowadzenia kampanii negatywnych. Świadome i aktywne społeczeństwo może mieć istotny wpływ na jakość polityki.

⁴² Litwa z okazji święta 3 Maja apeluje o budowę społeczeństwa obywatelskiego, „Kurier Wileński”, 28 kwietnia 2012 r., <http://www.kurierwilenski.lt> (dostęp: 2.09.2012).

Litwa otrzymała od Freedom House⁴³ notę 1,5 punkta za przestrzeganie praw obywatelskich i politycznych, podobnie jak większość krajów Europy Środkowo-Wschodniej. System polityczny Litwy oparty jest na normach i strukturach demokratycznych. Jego funkcjonowanie, pomimo pojawiających się konfliktów narodowościowych, afer dotyczących powiązania światów polityki i kapitału, problemów z lustracją itp., spełnia w zasadzie wymogi standardów demokratycznych⁴⁴.

„The Economist” opublikował 2011 r. kolejny ranking krajów demokratycznych (*The Economist Democracy Index*), w którym Litwa zdobyła 7,94 punkta (na 10 możliwych) i znalazła się na 41. miejscu (na 167). Eksperti „The Economist” zaliczyli Litwę – podobnie zresztą jak Polskę (45. miejsce), Łotwę (48. miejsce) i kilka innych państw wschodnioeuropejskich – do tzw. *flawed democracies*, krajów mających pewne problemy z demokracją. Litwę tym razem wyprzedzili nie tylko tradycyjni konkurenci – Estończycy (34. pozycja), ale nawet niektóre afrykańskie kraje (Mauritius, Botswana, Cabo Verde)⁴⁵. Polityk Šarunas Liekis zauważa, że pod względem jakości demokracji Litwa jest bardziej państwem Wschodu niż Zachodu, a wśród państw Unii Europejskiej – wspólnie z Rumunią i Bułgarią – najczęściej zajmuje końcowe pozycje różnych rankingów⁴⁶.

⁴³ Freedom House – założona w 1941 r. przez Wendella Wilkiego i Eleanorę Roosevelt amerykańska organizacja określająca się jako „pozapartyjna organizacja non-profit”, która jest „wyraźnym głosem na rzecz demokracji i wolności na całym świecie”. Przygotowuje coroczny raport *Freedom in the World* o stanie demokracji i wolności we wszystkich państwach świata oraz wybranych terytoriach zależnych i spornych. Raport jest efektem monitorowania zmian w zakresie respektowania i ochrony przez władze państwowe praw politycznych (swoboda działalności konkurencyjnych partii politycznych wolne wybory), a także wolności obywatelskich (religijnych, etnicznych, ekonomicznych, językowych, praw kobiet i rodziny, wolności osobistych, wolności prasy, przekonań i stowarzyszeń). Te prawa i swobody są w dużej mierze zaczerpnięte z *Powszechnej deklaracji praw człowieka*. Każdemu państwu przyznawana jest (osobno w dziedzinie praw politycznych i w zakresie wolności obywatelskich) ocena w skali od jeden do siedem – gdzie jeden oznacza najwyższy poziom wolności, a siedem najniższy. Średnia ocena państwa z obu tych obszarów (praw politycznych i wolności obywatelskich) określa jego status jako: „wolny” (od 1,0 do 2,5 pkt), „częściowo wolny” (od 3,0 do 5,0 pkt) lub „bez wolności” (od 5,5 do 7,0 pkt). Raporty są opracowywane od 1972 r.

⁴⁴ M. Podolak, P. Pochodyła, *System polityczny Litwy...*, op. cit., s. 351.

⁴⁵ Ibidem, s. 351.

⁴⁶ *Democracy index 2011. Democracy under stress. A report from the Economist Intelligence Unit*, http://www.Pages.eiu.com/rs/eiu2/images/EIU_Democracy_Index_Dec2011.pdf (dostęp: 19.10.2012).

⁴⁶ <http://www.wilnoteka.lt/pl/artykul/litwa-kraj-demokracji-z-niedostatkiem> (dostęp: 22.10.2012).

Bank Światowy w corocznej analizie sytuacji gospodarczej państw „Doing Business” przyznał w 2011 r. Litwie 27. lokatę (na 183 miejsca; w 2010 r. Litwa miała 25. lokatę). Pod względem ułatwień dla biznesu wyprzedza ona nie tylko większość krajów Europy Wschodniej, ale także Belgię, Francję, Austrię, Grecję, Portugalię, Włochy, Holandię i Luksemburg i znajduje się na dziewiątym miejscu w Unii Europejskiej. Szczególnie pozytywnie Litwa jest oceniana w kategorii rejestracji praw własności (siódme miejsce na świecie) i zabezpieczenia wykonywania umów (15. miejsce). W ciągu roku Litwa przesunęła się też z 65. na 28. miejsce pod względem ochrony interesów inwestorów⁴⁷.

System głosowania w wyborach do Sejmu (*Seimas*) Republiki Litewskiej z 14 i 28.10.2012 r., tak jak w czasie wcześniejszych wyborów, ma mieszany charakter proporcjonalno-większościowy. 71 członków parlamentu jest wybieranych w jednomandatowych okręgach, natomiast pozostałych 70 wybiera się w głosowaniu proporcjonalnym, przy czym całe terytorium państwa uznawane jest za jeden okręg wyborczy. Próg wyborczy dla partii politycznych wynosi 5%, natomiast dla koalicji 7%. Ordynacja wyborcza wprowadziła także instrumenty służące mobilizacji wyborców oraz maksymalizowaniu frekwencji wyborczej poprzez szereg ułatwień, takich jak głosowanie w domu, korespondencyjne oraz przedterminowe. Wprowadzono także progi wyborcze w głosowaniu w okręgu wielomandatowym, aby uniknąć rozdrobnienia parlamentu: 5% dla partii politycznej i 7% dla koalicji⁴⁸. Według danych Centralnej Komisji Wyborczej Republiki Litewskiej (*Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija*) o 141 miejsc w litewskim parlamencie będzie ubiegać się aż 2000 osób, co oznacza, że o jeden mandat powalczą aż 13–14 kandydatów. W 2004 r. łączna liczba startujących wyniosła ok. 1250 osób, natomiast w 2008 r. zwiększyła się do ponad 1500. W wyborach z 2012 r. została zachowana tendencja wzrostowa, a liczba chętnych była najwyższa we współczesnej historii Litwy. Łącznie w wyborach wzięło udział 17 partii politycznych oraz koalicja wyborcza⁴⁹. Na Litwie posłem na sejm może zostać osoba, która najpóźniej w dniu wyborów ukończyła 25 lat, kandydat na prezydenta musi mieć ukończone 40 lat, z kolei członkiem rady samorządowej (radnym) może zostać osoba, która ukończyła 20 lat.

Partyjne listy kandydatów tworzyły partie i koalicje:

- Ruch Liberalny Republiki Litewskiej,

⁴⁷ Analiza Banku Światowego „Doing Business” za 2011 r., <http://www.doingbusiness.org/rankings> (dostęp: 21.10.2012).

⁴⁸ <http://www.deon.pl/wiadomosci/swiat/art,11461,na-litwie-trwaja-wybory-parlamentarne.html> (dostęp: 16.10.2012).

⁴⁹ <http://www.twojaeuropa.pl/3621/wybory-parlamentarne-na-litwie> (dostęp: 19.10.2012).

- Partia Republikańska,
- Partii Pracy (z listy Partii Pracy kandydowali także przedstawiciele Związku Rosjan Litwy),
- Demokratyczna Partia Pracy i Jedności,
- Związek Ojczyzny – Litewscy Chryścijańscy Demokraci,
- Partia „Droga Odwagi”,
- Akcja Wyborcza Polaków na Litwie (z listy AWPL kandydowali także przedstawiciele Sojuszu Rosyjskiego i Litewskiej Partii Ludowej),
- Litewska Partia Socjaldemokratyczna,
- Porządek i Sprawiedliwość,
- Koalicja za Litwę na Litwie (koalicję utworzyły Litewska Partia Centrum, Litewski Związek Socjaldemokratów, Związek Litewskich Narodowców i Partia Zjednoczenia Narodowego,
- Partia Chrześcijańska,
- Partia Ludzi Litwy,
- Socjalistyczny Front Ludowy,
- Litewski Związek Rolników i Zielonych,
- Młoda Litwa,
- Związek Liberalów i Centrum,
- Partia Emigrantów,
- Związek TAK⁵⁰.

Kampania wyborcza, która zakończyła się 12.10.2012 r. koncentrowała się głównie na trudnej sytuacji gospodarczej Litwy oraz na bezpieczeństwie energetycznym państwa. Największymi problemami litewskiej gospodarki są bowiem: wysokie bezrobocie utrzymujące się na poziomie 13,6%, spadek dynamiki wzrostu PKB (z 3,9% w I kwartale 2012 r. do 2,2% w II kwartale), rosnące ceny energii oraz utrzymująca się na wysokim poziomie emigracja zarobkowa Litwinów. Winą za obecny stan gospodarki oraz pogarszające się warunki życia litewskie społeczeństwo obarczyło rząd Andriusa Kubiliusa (TS-LKD). W ramach walki ze skutkami kryzysu konserwatywny gabinet został zmuszony do prowadzenia niezwykle restrykcyjnej polityki finansowej i podejmowania decyzji wywołujących ogromne niezadowolenie społeczne (m.in. zmniejszenie wysokości rent i emerytur, podniesienie podatku VAT oraz akcyzy).

Przejęcie władzy przez opozycję może skutkować odejściem od względnie restrykcyjnej polityki finansowej oraz utrudnić realizację wybranych projektów

⁵⁰ <http://oplithchild1.blogspot.com/2012/06/who-is-afraid-of-neringa-venckiene-re.html>;
<http://www.dkpartija.lt/who-is-afraid-of-neringa-venckiene/> (dostęp: 30.12.2012).

energetycznych. Choć prawdopodobna zmiana wpłynęłaby również na politykę zagraniczną Litwy, jedynie w ograniczonym stopniu może się przyczynić do polepszenia stosunków polsko-litewskich, uzależnionych od poprawy obecnego statusu mniejszości polskiej w tym kraju⁵¹.

W okresie kampanii wyborczej partie opozycyjne obiecywały podwyżkę minimalnej pensji, zwiększenie podatków dla najbogatszych oraz polepszenie stosunków z Rosją. Socjaldemokraci pod przywództwem Algirdasa Butkevičiusa zaproponowali także przesunięcie w czasie wejścia Litwy do strefy euro na 2015 r., czyli na termin o rok wcześniejszy.

Profesor Šarūnas Liekis, dziekan Wydziału Nauk Politycznych i Dyplomacji na Uniwersytecie Witolda Wielkiego w Kownie, podsumowując litewską kampanię wyborczą stwierdził, że *kampania wyborcza większości partii jest skierowana do niewykształconego wyborcy, który najczęściej czuje się czymś lub przez kogoś skrzywdzony, najczęściej terażniejszą władzą*. Dało się również zauważyć wzrost merytorycznego poziomu dyskusji w stosunku do poprzedniej kampanii oraz zastosowanie czarnego PR⁵².

Równocześnie z wyborami parlamentarnymi na Litwie odbywało się referendum⁵³, które dotyczyło budowy siłowni atomowej. Plebiscyt miał charakter konsultacyjny, a więc nie był wiążący dla państwa⁵⁴. Wybory obserwowało ponad 40 zagranicznych ekspertów i polityków. Wśród obserwatorów byli m.in. przedstawiciele Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE),

⁵¹ K. Dudzińska, *Niepewna zmiana – wybory parlamentarne na Litwie*, „Biuletyn PISM” nr 90 (955) (dostęp: 10.10.2012).

⁵² <http://www.politykaglobalna.pl/2012/10/przed-wyborami-parlamentarnymi-na-litwie/#ixzz2A1zTjRE> (dostęp: 18.10.2012).

⁵³ Referendum: 1) Część 1. artykułu 9. *Konstytucji Republiki Litewskiej* głosi, że *najważniejsze żywotne sprawy Państwa i Narodu rozstrzyga się w drodze referendum*. 2) *Dla głosowania w ramach referendum w sprawie budowy nowej elektrowni atomowej na Litwie wręcza się jedną kartę do głosowania*. 3) *Uczestniczący w referendum obywatele Republiki Litewskiej w karcie referendum zaznaczają jedną z odpowiedzi wpisanych do karty, tj. „Tak” lub „Nie”*. 4) *Udział w referendum jest swobodny i oparty na demokratycznych zasadach prawa wyborczego: powszechne, równe i bezpośrednie prawo wyborcze i głosowanie tajne*. 5) *Głosowanie w ramach referendum jest tajne, nie można wpływać na wolę obywateli*, <http://www.efhr.eu/2012/10/08/informacja-wazna-dla-kazdego-wyborcy/> (dostęp: 16.10.2012).

⁵⁴ Wyborcy odrzucili idei budowy elektrowni atomowej – jak podała centralna komisja wyborcza, po przeliczeniu głosów z 45% okręgów wyborczych 64% wyborców było przeciwnych temu projektowi, a poparło ją zaledwie 34,3% głosujących. Premier Andrius Kubilius, którego konserwatywno-liberalny rząd zainicjował jej powstanie, oświadczył, że dalszy los tego projektu zależy już od nowego gabinetu, <http://www.naszdziennik.pl/swiat/12514,polacy-w-pierwszej-lidze.html> (dostęp: 16.10.2012).

a także 10 polskich posłów i senatorów. W 1996 r. przedstawiciele OBWE ostatni raz obserwowali wybory na Litwie.

Już pierwsza tura wyborów przyniosła dwa niespodziewane rezultaty. Pierwszy to dobry wynik partii rządzącej i jej współkoalicjanta (Związek Ojczyzny – Litewscy Chryścijańscy Demokraci oraz Ruch Liberalny Republiki Litewskiej). Drugi to przekroczenie progu wyborczego przez Akcję Wyborczą Polaków na Litwie. AWPL ma nie tylko możliwość zwiększenia swojego wpływu na prace parlamentu i politykę litewską, ale okazuje się także potencjalnym koalicjantem dla każdego układu.

Jak poinformowała główna komisja wyborcza, w wyborach parlamentarnych na Litwie wymagany 5% próg wyborczy przekroczyło siedem partii, w tym po raz pierwszy Akcja Wyborcza Polaków na Litwie. Najwięcej głosów uzyskały ugrupowania lewicowe – Partia Pracy i Litewska Partia Socjaldemokratyczna. Frekwencja w wyborach wyniosła 52%. Przewodniczący GKW Zenonas Vaigauskas poinformował na konferencji prasowej, że po podliczeniu głosów z 94% okręgów wyborczych okazało się, iż Partia Pracy uzyskała ponad 20% głosów, a Litewska Partia Socjaldemokratyczna – ponad 18%. Na trzecim miejscu są obecnie współrządzący dotychczas konserwatyści Związek Ojczyzny – Litewscy Chryścijańscy Demokraci – prawie 15%. Na następnych pozycjach kolejno uplasowały się: Droga Odwagi – prawie 8%, Porządek i Sprawiedliwość – ponad 7%, Akcja Wyborcza Polaków na Litwie – niespełna 6% (5,87%)⁵⁵.

Wstępne porozumienie o powołaniu koalicji rządzącej zawarły już trzy ugrupowania: Viktora Uspaskicha Partia Pracy, Algirdasa Butkevičiusa socjaldemokraci oraz Rolandasa Paksasa Porządek i Sprawiedliwość. Uzgodniono, że stanowisko premiera obejmie partia, która uzyska najwięcej mandatów. Litewskie media odnotowują, że premierem Litwy powinien zostać przewodniczący socjaldemokratów Algirdas Butkevičius, były minister finansów i transportu, a nie przewodniczący Partii Pracy Viktor Uspaskich, deputowany europejski i kontrowersyjny biznesmen rosyjskiego pochodzenia.

Jednak wygrana Partii Pracy to nieprzychylna wiadomość dla polskiej mniejszości na Litwie, ponieważ socjaldemokraci w kampanii wyborczej jako jedyni przedstawili wyraźne założenia programowe polityki wobec grup narodowych, m.in. przywrócenie urzędu ds. mniejszości czy wprowadzenie poprawek do kontrowersyjnej ustawy o oświacie. Publicysta Jacek Komar przypomina, że *socjaldemokraci mają większe doświadczenie w polityce, mają kontakty z politykami w Polsce, a w kampanii wyborczej wskazywali na konieczność po-*

⁵⁵ <http://www.politykaglobalna.pl/2012/10/beczka-spiytusu-za-glosy-zwyciestwo-partii-pracy-w-i-turze-wyborow-parlamentarnych-na-litwie/> (dostęp: 18.10.2012).

prawy stosunków z Polską⁵⁶. Natomiast według Victora Uspaskicha, przewodniczącego Partii Pracy, *problemy polskiej mniejszości są przerysowane, stwierdzając, że na Litwie powinien być używany wyłącznie język litewski*⁵⁷. Natomiast przewodniczący AWPL, eurodeputowany Waldemar Tomaszewski, powołując się na słowa przewodniczącego GWK Zenonasa Vaigauskasa, sprzeciwia się współpracy z Partią Pracy, ponieważ, jak stwierdził, *wobec tego ugrupowania jest wiele zarzutów kupowania głosów, prowadzenia nieetycznej kampanii wyborczej*⁵⁸.

Wstępne wyniki wyborów na Litwie nie wywołały w Polsce szerokiej dyskusji, chociaż minister spraw zagranicznych Radosław Sikorski w dorocznym przemówieniu na temat polskiej polityki zagranicznej (marzec 2012) uzależniał od ich przebiegu poprawienie relacji z Litwą i mówił otwarcie o nowym rządzie litewskim, który mógłby pokusić się o wytyczenie ram dyskusji dla nowego otwarcia we wzajemnych relacjach⁵⁹.

Minister Radosław Sikorski uważa, że *wyniki wyborów parlamentarnych na Litwie dają nadzieję na rozwiązanie problemów Polaków tam mieszkających, a partia regionalna Akcja Wyborcza Polaków na Litwie być może będzie miała znaczącą reprezentację w Seimasie*⁶⁰. Przekroczenie po raz pierwszy w historii 5% progu wyborczego oznacza, że AWPL będzie miała pięciu posłów z listy partyjnej i jednego z okręgu jednomandatowego, a więc w sumie sześciu (na 141). W drugiej turze wyborów uczestniczy w wyborach jeszcze sześciu kandydatów AWPL. Teoretycznie może wejść w skład sejmu aż 12 posłów (dotychczas było trzech posłów).

Nowo wybrany poseł AWPL Józef Kwiatkowski, prezes Stowarzyszenia Nauczycieli Szkół Polskich na Litwie „Macierz Szkolna”, stwierdził: *Jestem przekonany, że to zwycięstwo jeszcze bardziej skonsoliduje naszą polską społeczność. Wynik ten dobitnie ilustruje siłę i możliwości Polaków na Litwie*. Podkreślił tak-

⁵⁶ Na Litwie wciąż trwa walka o mandaty do Seimasu, <http://swiat.newsweek.pl/na-litwie-wciaz-trwa-walka-o-mandaty-do-seimasu,97236,1,1.html> (dostęp: 17.10.2012).

⁵⁷ K. Mierzejewska, *Wybory parlamentarne na Litwie*, http://wyborcza.pl/1,75477,12669946,Wybory_na_Litwie_porazka_centroprawicy_polska_mniejszosc.html (dostęp: 18.10.2012).

⁵⁸ Wybory na Litwie: Próg wyborczy przekroczyło siedem partii, w tym Polacy, <http://swiat.newsweek.pl/wybory-na-litwie--prog-wyborczy-przekroczylo-siedem-partii--w-tym-polacy,97193,1,1.html> (dostęp: 19.10.2012).

⁵⁹ W. Borodzicz-Smoliński, *Wybory parlamentarne na Litwie – szansa na nowe rozdanie?*, [w:] J. Reiter, B. Nowak, W. Borodzicz-Smoliński, A. Dzieszkowska (red.), *Centrum Stosunków Międzynarodowych. Center For International Relations. Komentarze i opinie 2012*, nr 8, http://csm.org.pl/fileadmin/files/...i.../Komentarze_i_Opinie_8_2012.pdf (dostęp: 31.10.2012)

⁶⁰ <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/sikorski-wybory-na-litwie-daja-nadzieje-narozwiaz,1,5279-184,wiadomosc.html> (dostęp: 18.10.2012).

że, że dla niego *ten wybór oznacza uhonorowanie 50-letniej pracy dla polskiego szkolnictwa, a dla posłów AWPL szczególnie ważna była i będzie działalność dotycząca rozwiązania nabrzmiałych problemów związanych z polską oświatą i kulturą.*

Audrius Bačiulis, komentator polityczny tygodnika „Veidas”, uważa, że *przyszłość AWPL będzie zależała od tego, jak partia będzie się zachowywała w Sejmie. Szczególnie, gdy wejdzie w skład koalicji rządzącej. Waldemar Tomaszewski na litewskiej scenie politycznej jest postrzegany jako racjonalny i skuteczny polityk. Litewscy politycy znają również jego ważną cechę, że dotrzymuje danego słowa. AWPL jest pożądanym partnerem w różnych powyborczych konfiguracjach w parlamencie. Jednak wszystko zależy od wyników II tury.*

W pierwszej turze wyborów parlamentarnych na Litwie 73 kandydatów na posłów zapewniło już sobie miejsca w przyszłym sejmie. O kolejnych 68 mandatów w 141-osobowym parlamencie walka rozegrała się 28.10.2012 r. w okręgach jednomandatowych. W pierwszej turze wyborów najwięcej mandatów zdobyły opozycyjne obecnie ugrupowania lewicowe: Partia Pracy uzyskała 18 mandatów, a Litewska Partia Socjaldemokratyczna – 17. Trzecie miejsce, z 12 mandatami, zajęli współrządzący obecnie konserwatyści: Związek Ojczyzny – litewscy Chryścijańscy Demokraci. Ugrupowania Ruch Liberalów i Droga Odwagi zdobyły po siedem miejsc w nowym sejmie, a Porządek i Sprawiedliwość oraz Akcja Wyborcza Polaków na Litwie (AWPL) uzyskały po sześć miejsc. W pierwszej turze w okręgach jednomandatowych tylko trzech kandydatów zapewniło sobie miejsca w sejmie, między innymi przedstawiciel AWPL Leonard Talmont, startujący w okręgu wileńsko-solecznickim⁶¹.

Duże zadowolenie z wyników wyborów okazała Rosja. Rosyjskie media sugerują, że *na Litwie wygrała prorosyjska opozycja, a Rosja obecnie będzie miała o wiele większy niż dotąd wpływ na Litwę. Artis Pabriks minister łotewskiego MON, wyraził opinię, że to Rosja wygrała litewskie referendum w sprawie elektrowni atomowej, ponieważ siłownia w Wisaginie byłaby konkurencją dla przyszłej rosyjskiej elektrowni koło Kaliningradu*⁶².

Obecność AWPL w parlamencie Litwy daje szansę na rozwiązanie problemów polsko-litewskich. W dialogu między krajami pojawiają się trzy tematy rozmów: pisownia nazwisk, zmiany w prawie oświatowym, zwrot nieruchomości. Relacje polsko-litewskie wymagają przemodelowania i znalezienia wspól-

⁶¹ <http://swiat.newsweek.pl/wybory-na-litwie--prog-wyborczy-przekroczylo-siedem-partii--w-tym-polacy,97193,1,1.html> (dostęp: 20.10.2012).

⁶² R. Mickiewicz, P. Kościński, *Wyborczy sukces Polaków z Litwy*, <http://www.rp.pl/artykul/11,942690-Wyborczy-sukces-Polakow-z-Litwy.html> (dostęp: 22.10.2012).

nych elementów, aby dyskusje między Polakami i Litwinami nie kończyły się na wytykaniu błędów i zaniedbań po obu stronach.

Litewska Partia Socjaldemokratyczna, która w wyborach parlamentarnych uzyskała najwięcej mandatów, zamierza tworzyć koalicję rządzącą wraz z Akcją Wyborczą Polaków na Litwie. W wywiadzie dla polskiej rozgłośni w Wilnie – Radio znad Wilii – przewodniczący socjaldemokratów Algirdas Butkevičius, stwierdził, że programy socjaldemokratów oraz AWPL *w zasadzie są zbieżne i że niektóre punkty AWPL powinny być włączone do programu rządowego, a potem rozpoczęłyby się rozmowy dotyczące stanowisk*. Przewodniczący AWPL Waldemar Tomaszewski nie wyklucza możliwości udziału w rządzącej koalicji, niejednokrotnie jednak podkreślał, że partia *nie dąży do władzy za wszelką cenę*, a najważniejsze jest realizacja założeń programowych. Zaznaczył jednak, że *pisownia nazwisk nie jest kwestią polityczną, lecz odnoszącą się do sfery „praw człowieka” i nie będzie kartą przetargową w negocjacjach w sprawie koalicji*. Przewodniczący socjaldemokratów Algirdas Butkevičius poinformował, że *w najbliższym czasie zostanie ustalony harmonogram kwestii polsko-litewskich, które wymagają naprawy*. Wybory parlamentarne na Litwie wygrała opozycyjna Litewska Partia Socjaldemokratyczna (LSDP), zdobywając w obu turach 38 mandatów w 141-osobowym sejmie⁶³.

Współrządzący dotychczas konserwatyści z partii Związek Ojczyzny – Litewscy Chryścijańscy Demokraci zajęli drugie miejsce, uzyskując 33 mandaty. Opozycyjna Partia Pracy zdobyła 29 miejsc, a Porządek i Sprawiedliwość – 11. Ruch Liberalistów 10 mandatów, Akcja Wyborcza Polaków na Litwie osiem, Droga Odwagi – siedem, Związek Rolników i Zielonych – jeden mandat. Trzy mandaty przypadły kandydatom niezależnym. Przez pierwsze pół roku nowy sejm będzie pracował w składzie 140 posłów, gdyż w jednym z okręgów wybory zostały unieważnione. Trzy ugrupowania – socjaldemokraci, Partia Pracy oraz Porządek i Sprawiedliwość zapowiedziały utworzenia koalicji centrolewicowej. Zgodnie z porozumieniem, premierem zostanie lider ugrupowania, które zdobyło najwięcej mandatów, czyli właśnie Algirdas Butkevičius⁶⁴.

⁶³ http://wyborcza.pl/1,91446,12767735,Litwa_Socjaldemokrati_chca_zaprosic_AWPL_do_koalicji.htm (dostęp: 30.10.2012).

⁶⁴ *Polacy w litewskim rządzie? Socjaldemokraci chcą zaprosić AWPL do koalicji*. <http://swiat.newsweek.pl/polacy-w-litewskim-rzadzie-socjaldemokrati-chca-zaprosic-awpl-do-koalicji,97817,1,1.html> (dostęp: 30.10.2012).

Tabela 1. Wyniki wyborów z 2012 r.

Lista wyborcza	Głosy (lista krajowa)	% (lista krajowa)	Mandaty			
			lista krajowa	okręgi jedno-mandato-we	suma	zmiana
Litewska Partia Socjaldemokratyczna	251 610	18,37	15	23	38	+13
Związek Ojczyzny – Litewscy Chryścijańscy Demokraci	206 590	15,08	13	20	33	-12
Partia Pracy	271 520	19,82	17	12	29	+19
Porządek i Sprawiedliwość	100 120	7,31	6	5	11	-4
Ruch Liberalny Republiki Litewskiej	117 476	8,57	7	3	10	-1
Akcja Wyborcza Polaków na Litwie	79 840	5,83	5	3	8	+5
Droga Odwagi	109 448	7,99	7	0	7	+7
Litewski Ludowy Związek Chłopski	53 141	3,88	0	1	1	-2
Niezależni	-	-	-	3	3	-1
Związek Liberalów i Centrum	28 263	2,06	-	-	-	-8
Związek TAK	24 129	1,76	-	-	-	-
Socjalistyczny Front Ludowy	16 515	1,21	-	-	-	-
Partia Chryścijańska	16 494	1,20	-	-	-	-
Za Litwę na Litwie	12 854	0,94	-	-	-	-
Młoda Litwa	8632	0,63	-	-	-	-
Demokratyczna Partia Pracy i Jedności	4383	0,32	-	-	-	-
Partia Emigrantów	4015	0,29	-	-	-	-
Partia Republikańska	3661	0,27	-	-	-	-
Partia Ludzi Litwy	3399	0,25	-	-	-	-
Mandaty nieobsadzone	-	-	-	-	1	-
Głosy nieważne i puste	57 924	-	-	-	-	-
Razem	1 370 014	100	70	70	140	-
Liczba uprawnionych do głosowania/Frekwencja	2 588 418	52,93	-	-	-	-

Źródła: Główna Komisja Wyborcza – Wybory 2012 (lit.),

http://www.vrk.lt/2012_seimo_rinkimai/output_lt/rinkimu_diena/index.html, (dostęp: 30.10.2012).

W 2008 r. po wyborach parlamentarnych *Seimas* tworzyło 10 ugrupowań – obecnie parlament utworzy ich siedem. Wyniki wyborów 2012 r. prawdopodobnie ustabilizują scenę polityczną na Litwie i w następnych latach przyniosą konsolidację partii politycznych. Nowy *Seimas* będą tworzyć głównie trzy ugrupowania: Partia Pracy, Litewska Partia Socjaldemokratyczna, Związek Ojczyzny – Litewscy Chryścijańscy Demokraci. Pozostałe mandaty będą rozdzielone między znacznie mniejsze ugrupowania: Ruch Liberalny Republiki Litewskiej, Partię „Droga Odwagi”, Partię Porządek i Sprawiedliwość, Akcję Wyborczą Polaków na Litwie.

Radość z powodu odzyskania niepodległości w 1991 r. została wyparta przez zmęczenie polityką. Korupcja władzy, zubożenie społeczeństwa, brak oczekiwanych reform oraz utrata nadziei na poprawę standardu życia to przyczyny niskiego poziomu identyfikacji obywateli z partiami politycznymi. Widoczny jest sceptycyzm w ocenie rosnącego wpływu bogatych biznesmenów na gospodarkę, politykę i media.

W warunkach Litwy budowanie społeczeństwa obywatelskiego będzie trudne i długotrwałe. Preferencje społeczne, co do przyszłego kształtu tego społeczeństwa najprawdopodobniej lokują się bliżej tego, co osiągnięto w Europie Zachodniej pod wpływem rządów socjaldemokratycznych, niż tego, co głoszą ideologowie liberalnego kapitalizmu. Tak jak w innych krajach, na Litwie społeczeństwo obywatelskie powinno mieć swój początek już w rodzinie. Rodzice poprzez właściwe wychowanie swoich dzieci zobowiązani są do kształtowania więzi społecznych. Społeczeństwo dzięki swojemu zaangażowaniu w sprawy państwa integruje się z nim, co czyni takie państwo bardziej stabilnym.

Na Litwie wiele kwestii pozostaje nierozstrzygniętych, co powoduje, że nadal do najważniejszych dziedzin działalności statutowej fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych należą:

- sport, turystyka, rekreacja, hobby,
- pomoc społeczna i socjalna,
- kultura i sztuka,
- edukacja i wychowanie,
- ochrona środowiska,
- ochrona zdrowia,
- rozwój lokalny w wymiarze społecznym i ekonomicznym,
- wsparcie dla instytucji, organizacji pozarządowych i inicjatyw obywatelskich,
- prawo i jego ochrona, prawa człowieka,
- działalność naukowo-badawcza, badania naukowe,

- rynek pracy, aktywizacja zawodowa,
- sprawy zawodowe, pracownicze, branżowe,
- religia,
- działalność międzynarodowa.

Idea społeczeństwa obywatelskiego rozwijana w państwach Unii Europejskiej stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, jaka forma porządku społecznego jest najwłaściwsza. W wyniku tych rozważań ukształtowała się idea globalnego społeczeństwa obywatelskiego, które obejmowałoby wspólnotę państw i stanowiłoby gwarancję pokoju światowego. Dzięki przeniesieniu idei obywatelskości na cały świat coraz więcej jego mieszkańców mogłoby decydować o sprawach dla nich istotnych.

Summary

Development of civil society in Lithuania

Since 1989, the transitions have been made in Central and Eastern Europe, in political science those changes are described and explained in terms of „systemic transformation”. One of the three main goals of transformation in the countries of Central and Eastern Europe was not only introducing a system of freedom, democracy, the country of law and market economy but also the creation of civil society. The changes from 1990 to 1992 in the political and economic life of Lithuania and the building of a democratic system were based on the implementation of the principle of national sovereignty, separation of powers, rule of law, political pluralism and providing democratic, stable government. Since 1990, the political system and legal elements shaping it in Lithuania have been constantly transformed. It is difficult to conclude when the political system and the building of civil society will have reached the level of a consolidated democracy.